

➤ Matka Pohjoismaihin ja kotiinpaluun
vaikeus afrikkalaisamerikkalaisessa
modernismissa

—

Iida Pöllänen

[T]

he Negro is a sort of seventh son, born with a veil, and gifted with second-sight in this American world, – a world which yields him no true self-consciousness, but only lets him see himself through the revelation of the other world. It is a peculiar sensation, this double-consciousness, this sense of always looking at one's self through the eyes of others [–] One ever feels his twoness, – an American, a Negro; two souls, two thoughts, two unreconciled strivings; two warring ideals in one dark body [–] He simply wishes to make it possible for a man to be both a Negro and an American (Du Bois 1989, 3.)

W. E. B. Du Bois, yksi 1900-luvun merkittävimmistä afrikkalaisamerikkalaisista tutkijoista ja mustan modernismin taustavaikuttajista, aloittaa klassikkoteoksensa *The Souls of Black Folk* (1903) pohtimalla afrikkalaisamerikkalaisten asemaa valkoiseen ylivaltaan perustuvassa yhteiskunnassa, jossa mustuus ja amerikkalaisuus nähdään toisensa poissulkevinä kategorioina.¹ Du Bois analysoi tekstissään afrikkalaisamerikkalaista kokemusta kaksoistietoisuuden (*double-consciousness*) käsitteellään: afrikkalaisamerikkalaiset joutuvat hahmottamaan itsensä valkoisen katseen määrittäminä ja sovittamaan yhteen identiteettinsä kahta konfliktissa olevaa osaa, amerikkalaisuutta ja mustuutta. Samaisessa tekstissä Du Bois esittää kuuluisan väitteensä siitä, että 1900-luvun keskeisin ongelma koskee niin kutsuttua värilinjaa ("The problem of the Twentieth Century is the problem of the color-line", 29). Värilinjassa oli kyse yhteiskunnallisesta ja materiaalisesta kriisistä, joka näkyi afrikkalaisamerikkalaisten arjessa syrjinnän, pahoinpitelyjen, lynkkausten, rotumellakoiden ja Jim Crow-segregaation muodossa. Värilinja oli kuitenkin myös kulttuurinen ilmiö, joka vaikutti taiteisiin ja toimi kontekstina afrikkalaisamerikkalaisen modernismin kukoistukselle 1900-luvun ensimmäisen puoliskon aikana. Tälle kulttuuriselle kukoistukselle – joka tunnetaan mustana renessanssina, Harlemin renessanssina ja New Negro renessanssina – oli ominaista taiteen ylijäräinen kehittäminen osana taistelua rodullistettujen oikeuksien puolesta (Baker 1987; Wall 1995; Fabre & Feith 2001).²

Tässä artikkelissa tarkastelen mustaan renessanssiin osallistuneiden afrikkalaisamerikkalaisten tekstejä analysoimalla Pohjoismaihin sijoittuvien matkojen ja kotimaahan paluun representaatioita. Useat mustan renessanssin taiteilijat, tutkijat ja taustavaikuttajat matkustivat ulkomailla ja kuvasivat sekä matkustamista että kotimaahan paluuta fiktiossaan ja omaelämäkerrallisissa teksteissään. Kysymys kodista, kotimaasta ja kotimaahan paluusta oli monella tapaa ongelmallinen afrikkalaisamerikkalaisille, jotka Du Boisin sanojen mukaan joutuivat toivomaan, että saisivat olla samanaikaisesti sekä mustia että amerikkalaisia ("both a Negro and an American"). Ulkomailla vietetty aika olikin keskeinen osa mustaa modernismia, sillä se antoi kriittisiä välineitä oman kotimaan "rotu-", sukupuoli- ja luokkasuhteiden tarkasteluun. Kuten Du Bois itsekin toteaa, hän joutui afrikkalaisamerikkalaisena olemaan aina ensisijai-

sesti yhteiskunnallinen ongelma – paitsi viettäessään aikaa Euroopassa.³ Matkustaminen Yhdysvaltojen ulkopuolelle ei ollut pelkästään väliaikainen keino paeta segregatiota vaan samalla mahdollisuus saada erilainen kokemus siitä, millaista on elää mustana ihmisenä valkoisessa yhteiskunnassa.

Vaikka Du Boisin argumentteja ja mustaa renessanssia on perinteisesti tarkasteltu kansallisena ilmiönä osana Yhdysvaltojen 1900-luvun alun poliittista kontekstia, kirjallisuudentutkijat ovat etenkin viimeisen kahden vuosikymmenen aikana osoittaneet, että musta renessanssi oli pitkälti kansainvälinen modernistinen liike, jolla oli vahvat siteet Väli- ja Etelä-Amerikkaan, Afrikkaan, Eurooppaan ja Aasiaan (Baldwin 2002; Edwards 2003; Chaney 2007; Baldwin & Makalani [toim.] 2013; Putnam 2013; Farebrother & Thaggert [toim.] 2021). Renessanssin eurooppalaisten siteiden tarkastelu on kuitenkin pääsääntöisesti keskittynyt modernismitutkimukselle tyypillisesti Länsi- ja Keski-Euroopan isoihin metropoleihin, kuten Pariisiin, Lontooseen ja Berliiniin. Samalla tutkimuksen ulkopuolelle on jäänyt Pohjoismaiden kaltaisia perifeerisempiä alueita, joiden harvoin ajatellaan olevan kytköksissä amerikkalaiseen modernismiin, saati sitten afrikkalaisamerikkalaisten poliittisiin kamppailuihin.⁴

Useilla mustan renessanssin kirjailijoilla oli kuitenkin sekä henkilökohtaisia että intertekstuaalisia kytköksiä Pohjoismaihin, ja tässä artikkelissa pohdin matkustamisen ja kotimaahan paluun problematiikkaa Pohjoismaihin suuntautuvien matkojen kuvauksissa 1920- ja 30-luvuilla. Aiemmassa yllirajaisessa mustan renessanssin tutkimuksessa etenkin Neuvostoliitto ja Ranska ovat saaneet paljon huomiota, ja käytän näitä kahta valtiota vertailukohteina korostaakseni, mitä uutta Pohjoismaat tuovat esiin renessanssin globaalista luonteesta. Yllirajaisen otteen lisäksi artikkelini painottaa intersektionaalista näkökulmaa (ks. Combahee River Collective 1982; Crenshaw 1989) analysoimalla, miten afrikkalaisamerikkalaisten matkajien oma positio ”rodun”, sukupuolen ja luokan suhteen vaikutti heidän käsityksiinsä matkustamisesta ja kotiinpaluusta. Tämän artikkelin puitteissa tulkitsen Nella Larsenin, Langston Hughesin, Roy de Coverleyn ja Jessie Fausetin fiktiivisiä ja omaelämäkerrallisia tekstejä ja nostan erityisesti Nella Larsenin *Quicksand*-romaanin (1928, tästä eteenpäin QS) keskeiseksi kohdeteokseksi, johon vertaan muiden renessanssitekstien matkakuvauksia. Kaunokirjallisen aineiston lisäksi tutkin sanomalehtiraportteja NMKY:n vuoden 1926 maailmankonferenssista, joka järjestettiin Helsingissä ja johon osallistui kahdeksantoista afrikkalaisamerikkalaista delegaattia. Konferenssia koskevaa raportointia yhdysvaltalaisessa ja suomalaisessa mediassa ei ole aiemmin tutkittu.

Artikkelin ensimmäisessä osassa analysoin renessanssikirjailijoiden kaunokirjallisten ja omaelämäkerrallisten matkakuvausten avulla, minkälaisia käsityksiä Pohjoismaista tuotettiin ja miten 1900-luvun alun rodullistamisen, rasismin ja kolonialismin konteksti erosi Yhdysvalloissa ja Pohjoismaissa. Toisessa osassa jatkan Pohjoismaihin tehtyjen matkojen analyysiä sanomalehtiarkeistojen valossa tuodakseni esiin, miten mustan renessanssin matkakuvaukset

olivat osa laajempaa yhteiskunnallisten kamppailujen kontekstia. Kolmannessa osassa palaan kaunokirjallisuuden pariin tulkitakseni matkustamisen jälkeistä kotiinpaluuta Yhdysvaltoihin. Koska Helsingin maailmankonferenssin tyylisten tapahtumien jälkeisistä kotiinpaluista ei usein ole löydettävissä arkistomateriaaleja, voidaan fiktion avulla tarkastella, minkälaisia ambivalentteja tunteita kotiinpaluu herätti afrikkalaisamerikkalaisissa matkaajissa. Lopuksi pohdin lyhyesti, miten tällainen kulttuurihistoriallinen tutkimus tarjoaa tärkeää historiallista kontekstia ja ymmärrystä myös nykypäivän rasis-mikeskusteluihin. Artikkelini tavoitteena on tuoda esiin sekä mustan renessanssin moninaisia siteitä Pohjoismaihin että Afrikan diasporaan kuuluvien ihmisten pitkä historiaa Pohjoismaissa. Samalla korostan, miten rodullistet-tuja tiloja tuotettiin kulttuurisesti ja rakenteellisesti eri tavoilla Yhdysvalloissa ja Euroopassa 1900-luvun alussa, ja miten nämä rodullistamisen prosessit ovat murroksessa nykypäivän Pohjoismaissa.

Yhdysvaltojen segregaatiosta Pohjoismaiden valkoisuuteen ja värisokeuteen

Kesäkuussa 1932 afrikkalaisamerikkalainen modernistikirjailija ja -runoilija Langston Hughes oli matkalla Neuvostoliittoon tekemään täyspitkää fiktiivistä elokuvaa Yhdysvaltojen silloisista luokka- ja rotusuhteista. Neuvostoliittolainen elokuvaprojekti ei lopulta koskaan toteutunut, mutta Hughes päätyi projektin takia matkustamaan laajalti Euroopassa, Neuvostoliitossa ja Aasiassa. Matkal-laan Neuvostoliittoon Hughes pysähtyi vuorokaudeksi Helsingissä. Omaelä-mäkerrassaan *I Wonder as I Wander: An Autobiographical Journey* (1956) Hughes kirjoittaa matkastaan Helsinkiin seuraavasti:

At Stettin we went directly aboard a Swedish boat—beautiful, very clean and *spotlessly white* outside and in. I have never seen *such a white* boat. And all the other people were *white*, too. We were the only dark passengers. But voyagers and crew were so cordial and friendly to us that we might well have been royal guests. The trip across the Baltic to Helsinki was almost like a fairy-tale journey on a boat filled with amiable people.

[--]

It was June and the time of the "*white nights*." The further north we got, the longer the days became. On reaching Finland, it was daylight at mid-night. Helsinki was a plainly pleasant town with music and dancing in the parks in the long *white* twilights. The people were friendly there, too. They did not seem to look upon Negroes as curiosities—not even twenty-two together—though some Finns had never before seen so many colored folks, and some had never seen any. (Hughes 2003, 97–98, kurssiivit kirjoittajan.)

Kun kaunokirjallisuuden rinnalle nostetaan mustaa renessanssia käsittelevät sanomalehtiarkistot, korostuu ero värisokeuteen vetoamisen ja rasismia vastaan aktiivisesti järjestetyn antirasistisen toiminnan välillä.

Hughesin lyhyessä kuvauksessa Helsingin-matkasta korostuu toistuvasti ympäristön valkoisuus – niin laiva, yötön yö kuin ympäröivät ihmisetkin nimetään valkoisiksi, ja tätä valkoista taustaa vasten piirtyy Hughesin oma matkakokemus afrikkalaisamerikkalaisena miehenä. Valkoisuuden korostaminen Pohjoismaihin liittyvissä esineissä, tiloissa ja luonnonkuvauksissa toimii Hughesin tekstissä metaforana Pohjoismaisen yhteiskunnan etniselle homogeenisyydelle ja väestön valkoisuudelle. Hughesin ihonväri ei kuitenkaan hänen tulkintansa mukaan herätä valkoisessa ympäristössä ihmetystä, ja siksi afrikkalaisamerikkalainen matkaseurue voi rauhassa nauttia Helsingin pitkistä kesäyöstä. Kuvaus heijasteleekin sitä, miten eri tavoin pohjoismaiset ja yhdysvaltalaiset tilat osallistuivat rodullistamisen prosesseihin mustan renessanssin aikana.

Toisin kuin 1930-luvun Yhdysvalloissa, Suomessa valkoiset tilat eivät olleet seurausta rotuerottelusta, ja siksi niiden afrikkalaisamerikkalaisessa kulkijassa herättämät tunteet poikkeavat niin vahvasti tämän kotimaan vastaavista tiloista. Yhdysvalloissa julkiset tilat ja palvelut kouluista kulkuvälineisiin, hotelleihin, kauppoihin, terveydenhuoltoon ja asuinalueisiin oli 1960-luvulle asti eroteltu ”rodun” mukaan erikseen valkoisille ja afrikkalaisamerikkalaisille. Etelän osavaltioissa segregaatiaa pidettiin yllä Jim Crow -lainsäädännöllä, mutta rotuerottelun käytänteet muodostuivat alun perin pohjoisen osavaltioissa (Alexander 2010; Luxenberg 2019). Segregaation pyrkimyksenä oli valkoisen ylivallan ylläpitäminen sisällissodan ja orjuuden jälkeisellä aikakaudella, ja siksi 1900-luvun yhdysvaltalaiset valkoiset tilat olivat etenkin etelän osavaltioissa usein uhkaavia paikkoja Hughesin kaltaiselle afrikkalaisamerikkalaiselle kulkijalle. Niissä korostui niin henkisen kuin fyysisenkin väkivallan mahdollisuus ja mustan yhteisön tuen puute. Kontrastina Yhdysvaltojen segregoiduille tiloille Hughes kuvaa Pohjoismaiden ja Suomen valkoiset tilat hyvin vieraanvarai-

sina paikkoina ilman viittauksia valkoiseen ylivaltaan. Kuvauksessa toistuvat valkoisten pohjoismaalaisten ystävällisyyttä eri tavoin painottavat adjektiivit ”cordial”, ”friendly” ja ”amiable”. Hughesin muisto Suomen-matkasta onkin läpeensä positiivinen: häntä ja hänen afrikkalaisamerikkalaista seurueensa kohdeltiin kuninkaallisesti (”royal”) pohjoismaisella laivalla, suomalaiset Helsingissä olivat ystävällisiä ja koko matka muistutti satua (”fairy-tale”).

Langston Hughes ei suinkaan ollut ainoa 1900-luvun alkupuolen afrikkalaisamerikkalainen modernisti, joka matkusti Pohjoismaissa. Hänen laivamatkansa Suomeen muistuttaa myös muiden afrikkalaisamerikkalaisten kuvauksia vastaavanlaisista matkoista Atlantin yli Pohjoismaihin ja muualle Eurooppaan (vrt. Whitmire 2019). Matkustamisen satumaisuus, laivatyöntekijöiden ja kanssamatkustajien ystävällisyys sekä pohjoismaisten tilojen valkea puhtaus esiintyvät motiiveina myös esimerkiksi Nella Larsenin romaanissa *Quicksand*. Larsen oli mustan renessanssin tärkeimpiä naiskirjailijoita, ja hän oli taustaltaan kahden maahanmuuttajan *mixed-race*-lapsi. Hänen valkoinen äitinsä oli tanskalainen maahanmuuttaja ja musta isä kotoisin Länsi-Intiasta, Tanskan kolonisoimasta saaristosta Karibianmerellä (Hutchinson 2006, 2). Larsen itse vietti sekä lapsena että nuorena aikuisena useita vuosia Tanskassa, mutta kyseisistä ajanjaksoista ei valitettavasti ole säilynyt hänen omia tekstejään tai kuvauksiaan.⁵ Larsenin osittain omaelämäkerrallinen esikoisromaanin *Quicksand* kuitenkin käsittelee laajasti sitä, millaista on matkustaa afrikkalaisamerikkalaisena naisena Atlantin yli Tanskaan 1900-luvun alussa. Teos seuraa *mixed-race*-naisen, Helga Cranen, pyrkimystä löytää oma identiteettinsä ja kotinsa eri puolilla Yhdysvaltoja ja Eurooppaa, ja romaanin puolivälin luvut sijoittuvat kokonaan Kööpenhaminaan.

Kuten Hughesin Suomi-kuvauksessa myös Larsenin romaanissa korostetaan pohjoismaisten tilojen valkoisuutta. Kulkiessaan pitkin Kööpenhaminan katuja Helga kiinnittää huomiota jopa köyhimpien asuinalueiden puhtaaseen valkeuteen: ”Even in the so-called poor sections [...] the doorsteps were always white from constant scrubbing” (QS, 69). Ympäristön valkoisuus toimii jälleen metaforana yhteiskunnan väestön valkoisuudelle, ja Helgan ajatuksissa hän näyttäytyykin Kööpenhaminan ainoana tummaihoisena asukkaana. Julkisissa tiloissa paikalliset tuijottavat estoitta ja hämmästellään Helgaa ja viittaavat häneen tanskan kielellä mustana, ”Den Sorte” (QS, 67). Kuten Martyn Bone (2014, 215) on analysoinut, kieliopillisesti hieman kummallinen ”Den Sorte” asettaa Helgan yksikön määräiseen muotoon ikään kuin sinä yhtenä ja ainoana mustana (vrt. ”the black” englanniksi). Myös Arne Lunde ja Anna Westerstahl Stenport (2008) ovat esittäneet, että *Quicksand* pyyhkii pois muiden Kööpenhaminassa 1900-luvun alkupuolella asuneiden Afrikan diasporaan kuuluvien ihmisten läsnäolon ja samalla kenties yllättävästi hiljenee Tanskan kolonialismin historiasta. Jo ennen matkaansa Helga unelmoi onnellisesta tulevaisuudesta Kööpenhaminassa, joka hänen haaveissaan näyttäytyy ennakkoluuloista ja rasismista vapaana kaupunkina:

At home in the cool dimness of the big chintz-hung living room, clad only in a fluttering thing of green chiffon, she gave herself up to daydreams of a happy future in Copenhagen, where there were no Negroes, no problems, no prejudice (QS, 51).

Kyseistä kohtaa on pidetty yhtenä esimerkkinä siitä, miten Helga kuvittelee Kööpenhaminan kokonaan valkoiseksi tilaksi, jossa hän on ainoa tummaihoisen (Lunde & Stenport 2008, 231). Esitän kuitenkin, että sanavalinta ”Negro” tässä yhteydessä viittaa nimenomaan Yhdysvaltojen segregaatioajan lailliseen termistöön, jolla afrikkalaisamerikkalaiset erotettiin valkoisista. Ajatus Kööpenhaminasta, ”where there were no Negroes”, on siis nähdäkseni rakenteellinen kommentti siitä, miten 1900-luvun alun Tanskassa Afrikan diasporaan kuuluvia ihmisiä ei lain tasolla kategorisoitu toisen luokan kansalaisiksi samalla tavoin kuin Yhdysvalloissa. ”Musta”-kategorian laillinen ja rakenteellinen (joskaan ei kulttuurinen) poissaolo on syy sille, miksi Helga hetkellisesti kuvittelee Kööpenhaminan olevan myös rasisistista ennakkoluuloista vapaa kaupunki.

On huomionarvoista, miten usean mustan renessanssin kirjailijan omaelämäkerrallisissa ja fiktiivisissä kuvauksissa Pohjoismaista nousee esiin jonkinlainen pyrkimys esittää itsensä ensimmäisenä Afrikan diasporaan kuuluvana henkilönä tai vähintäänkin ensimmäisenä afrikkalaisamerikkalaisena kyseisissä maissa. Hughes uskoo omaelämäkerrassaan, etteivät monet hänen näkemänsä suomalaiset olleet koskaan aiemmin nähneet Afrikan diasporaan kuuluvaa ihmistä ja *Quicksandin* Helga Crane ajattelee kööpenhaminalaisten puhuvan hänestä yksikössä ikään kuin kaupungin ainoana mustana. Vastaavasti Roy de Coverley (1935, 4), mustaan renessanssiin osallistunut vähemmän tunnettu kirjailija, toteaa afrikkalaisamerikkalaisessa *The Chicago Defender* -sanomalehdessä elämästään Kööpenhaminassa seuraavasti: ”I think I was the first Negro from America to really discover Copenhagen”. Heti tämän väitteen jälkeen de Coverley joutuu luettelemaan myös lukuisia muita Kööpenhaminassa vierailleita afrikkalaisamerikkalaisia, mutta esittää kuitenkin oman kolmivuotisen aikansa Kööpenhaminassa tekevän hänestä poikkeuksen turisteihin ja muihin vierailijoihin. De Coverley ei kuitenkaan ollut ensimmäinen Tanskaan muuttanut afrikkalaisamerikkalainen tai edes mustan renessanssin kirjailija. De Coverleyn teksti ”Race Question Not In Existence In Denmark” julkaistiin seitsemän vuotta Larsenin *Quicksandin* jälkeen ja reilu pari vuosikymmentä sen jälkeen, kun Larsen oli asunut Kööpenhaminassa useita vuosia.

Pohjoismaiden representaatiot mustan renessanssin teksteissä poikkeavat tältä osin niistä matkakuvauksista, jotka sijoittuvat Länsi- ja Keski-Euroopan isompiin maihin. Pariisin kaltaisten kaupunkien kuvauksissa nousee tyypillisesti esiin myös muiden mustien ihmisten läsnäolo kaupungissa ja samalla Ranskan kolonialismin pitkä historia Afrikassa. Sen sijaan Pohjoismaihin sijoituvissa teksteissä tunnutaan rakentavan illuusiota etnisesti homogeenisestä alueesta, vaikka todellisuus oli toinen jo 1900-luvun alussa. Esimerkiksi Tanska

oli transatlanttisen orjakaupan aikaan maailman seitsemänneksi suurin orjakauppaa harjoittava valtio, ja Kööpenhaminassa asui Afrikan diasporaan kuuluvia – erityisesti afrokaribialaisia – ihmisiä jo 1900-luvun alussa (Lunde & Stenport 2008, 232; Bone 2014, 217).⁶ Matkakuvausten yhdysvaltalaiselle yleisölle Pohjoismaat toki näyttäytyivät huomattavasti etnisesti homogeenisempinä valtioina, mitä tekstit kenties tarkoituksellisesti korostavat. Samalla kuvauksissa tuotetaan kuvaa eksoottisista ja vähemmän tunnetuista Pohjoismaista – näin kirjoittaja pystyy myös erottautumaan muista matkustavista keskiluokkaisista afrikkalaisamerikkalaisista, jotka olivat kenties käyneet vain Lontoon tai Pariisin kaltaisissa perinteisemmissä turistikohteissa.

Pohjoismaat ja niiden esitetty valkoisuus eivät kuitenkaan näyttäyty yksinomaan positiivisessa valossa mustan renessanssin teksteissä. Siinä missä Langston Hughes ja Roy de Coverley korostavat omaelämäkerrallisissa teksteissään valkoisten pohjoismaalaisten suvaitsevaisuutta – de Coverley (1935, 4) jopa nimeää tanskalaiset suvaitsevaisiksi kansaksi (”these tolerant people”) – Helgan haaveet ennakkoluulottomasta Kööpenhaminasta romuttuvat *Quicksand*-romaanissa. Useat tutkijat ovat analysoineet *Quicksandin* tanskalaisen rasmin kuvauksia ja tuoneet esiin, miten teos vertailee rodullistamisen erilaisia prosesseja Yhdysvalloissa ja Pohjoismaissa (Lunde & Stenport 2008; Bone 2014; Andreassen 2015; Pöllänen 2020). Helгаа eksotisoivat ja seksualisoivat niin hänen oma tanskalainen perheensä kuin tuntemattomatkin ihmiset, ja Kööpenhaminan kaduilla kävellessään hän saa osakseen tunkeilevia katseita:

Definitely, too, it conveyed to Helga her exact status in her new environment. A decoration. A curio. A peacock. Their progress through the shops was an event; an event for Copenhagen as well as for Helga Crane. Her dark, alien appearance was to most people an astonishment. Some stared surreptitiously, some openly, and some stopped dead in front of her in order more fully to profit by their stares. (QS, 67.)

Siinä missä Langston Hughes ei kokenut olevansa minkäänlainen kurioositeetti (”curiosity”) Helsingissä, Helga nimenomaan tuntee olevansa ”A decoration. A curio. A peacock” Kööpenhaminassa. Tekstissä nousee esiin rasistisen kulttuurisen kuvaston sukupuolittunut luonne: mustana naisena Helga joutuu kohtamaan eurooppalaisen kolonialismin ja transatlanttisen orjakaupan myötä syntyneet stereotypiat sekä Afrikan diasporaan kuuluvista ihmisistä että mustien naisten seksuaalisuudesta.⁷ Mustien naisten kulttuurinen yliseksualisointi ja eksotisointi saa romaanissa surullisen huipennuksen, kun tanskalainen taidemaalari tekee Helgasta rasistisiin stereotypioihin pohjaavan maalauksen ja toteaa, että Helgalla on prostituoidun sielu (”the soul of a prostitute”, QS, 81).

Vaikka 1900-luvun alun Tanskassa musta-valkoiset rotusuhteet eivät olleet rakenteellisesti esillä yhteiskunnassa samalla tavalla kuin Yhdysvalloissa, ei Tanskaa esitetä *Quicksandissa* rasismista vapaana paratiisina. Romaani tuo

esiin rasistisen kulttuurisen kuvaston arkipäiväisyyden pohjoismaisessa kontekstissa samalla kun se kritisoi argumentteja pohjoismaalaisesta värisokeudesta (Andreassen 2015). Kun Helga yrittää nostaa esiin rodullistamiseen ja rasismiin liittyviä ongelmia tanskalaisten kanssa, saa hän vastaukseksi kuulla, miten kyseiset aiheet eivät ole oleellisia Tanskassa: ”Come now, Helga, it isn’t this foolishness about race. Not here in Denmark” (QS, 85). Pohjoismaalaista värisokeutta ja poikkeuksellisuutta on tutkittu paljon etenkin viimeisen vuosikymmenen aikana keinona hiljentää rasismista käytäviä keskusteluja 2000-luvun Pohjoismaissa (Loftsdóttir & Jensen [toim.] 2016; Rastas 2018; Höglund & Burnett [toim.] 2019; Keskinen 2021). Vetoaminen poikkeuksellisuuteen ja värisokeuteen perustuu usein kansallisiin kertomuksiin siitä, ettei demokraattisiin Pohjoismaihin liity rasismia tai kolonialismin brutaalia historiaa. Onkin merkittävää, että kuvauksia pohjoismaalaisesta värisokeudesta löytyy afrikkalaisamerikkalaisten modernistien teksteistä jo 1920- ja 30-luvuilta (myös Andreassen 2015, 107). Siinä missä Hughes ja de Coverley tuntuvat jossain määrin edistävän epähistoriallista ajatusta etnisesti homogeenisistä Pohjoismaista, jotka toimivat rodullistavien ja rasististen rakenteiden ulkopuolella, löytyy Larsenin *Quicksand*-romaanista kenties yksi pohjoismaisen värisokeuden varhaisimpia ja terävimpiä kritiikkejä.⁸

Antirasistiset kamppailut ja kansainvälinen paine: NMKY Helsingissä, 1926

Pohjoismaiset matkakuvaukset tuovat uuden näkökulman mustan renessanssin kaunokirjalliseen tulkintaan, mutta samalla ne myös täydentävät ja osittain haastavat renessanssin kansainvälisen ja poliittisen kontekstin tutkimusta, joka on tähän asti painottanut etenkin Länsi-Euroopan ja Neuvostoliiton roolia liikkeen muotoutumisessa. Ylirajainen matkustaminen ei nimittäin ollut vain mustan renessanssikirjallisuuden keskeisimpiä motiiveja, vaan se oli myös 1920- ja 30-lukujen afrikkalaisamerikkalaisen kulttuurisen kukoistuksen ja samalla amerikkalaisen modernismin tärkeä taustatekijä. Ensimmäisen maailmansodan aikana ennennäkemätön määrä afrikkalaisamerikkalaisia pääsi kokemaan elämää Euroopassa, kun 387 000 mustaa varusmiestä osallistui sotaan Yhdysvaltojen joukoissa. Eurooppalaisten maiden tarjoama erilainen ja monin tavoin parempi kohtelu sodan aikana asettui vielä jyrkempään kontrastiin, kun sodasta palanneita mustia sotilaita ei kotimaassa kohdeltukaan kuin sotasankareita, vaan heidät asetettiin takaisin sorrettiun asemaan. (Whalan 2008.) Sotilaiden lisäksi useat mustaan renessanssiin kuuluneet henkilöt, joista monet edustivat ajan afrikkalaisamerikkalaista keskiluokkaa ja kulttuurieliittiä, matkustivat laajasti Yhdysvaltojen ulkopuolella ja toivat uudet kokemuksensa ja niiden pohjalta syntyneet kritiikkinsä takaisin kotimaahansa (ks. myös Chaney 2007, 50). 1920-luvulta eteenpäin Euroopan rinnalle keskeiseksi vertailukoh-

*Helgan nähtyä ja koettua fyysisesti ja materiaalisesti
vapaamman elämän Tanskassa asettuu kotimaa
kriittisempään valoon ja sen segregoitua yhteiskuntaa on
entistä vaikeampi hyväksyä.*

---

teeksi nousi Neuvostoliitto, kun mustan renessanssin työväenluokkaiset ja vasemmistolaiset taiteilijat pääsivät todistamaan elämää uudessa yhteiskunnassa, joka lupasi niin luokkasorrosta kuin rasismistakin vapaan vaihtoehdon länsimaiden kapitalismille (Baldwin 2002).

Ylirajainen liikehdintä mahdollisti mustan renessanssin synnyn ja vaikutti syvästi liikkeen taiteilijoihin, tieteentekijöihin ja aktivisteihin. Jotta kotimaa voitiin kuvitella ja rakentaa afrikkalaisamerikkalaisille yhdenvertaisemmaksi paikaksi, tarvittiin konkreettisia esimerkkejä eri tavoin järjestetyistä yhteiskunnista. Ylirajaisen matkustamisen myötä mustan renessanssin osallistujat liittivät eri maantieteellisiin alueisiin erilaisia käsityksiä ja toiveita: esimerkiksi Eurooppaa verrattiin usein positiivisessa valossa Yhdysvaltoihin samalla, kun eurooppalaista kolonialismia kritisoitiin ankarasti ja maanosa nähtiin osana länsimaista, sortavaa kapitalismia.⁹ Neuvostoliitto puolestaan näyttäytyi aktiivisesti rasismia purkavana, yhdenvertaisuuteen pyrkivänä yhteiskuntana esimerkiksi Langston Hughesin, Claude McKayn ja Louise Alon Thompson Pattersonin teksteissä (Baldwin 2002, 21–22).

Laajasti tutkitut Länsi-Eurooppa ja Neuvostoliitto eivät kuitenkaan olleet ainoita mustan renessanssin poliittisen kiinnostuksen kohteita, sillä myös Pohjoismaihin tehtiin yhteiskunnallisesti motivoituneita matkoja. Pohjoismaat tarjoavatkin uuden näkökulman renessanssin globaaliin maailmankuvaan, sillä alue jää suuntauksen teksteissä kiinnostavalla tavalla johonkin Euroopan ja Neuvostoliiton välimaastoon. Edellä tutkimissani kaunokirjallisissa matkakuvauksissa Pohjoismaat näyttävät jokseenkin värisokeana (tai sellaisena esiintyvänä) alueena, joka kelluu erillään länsieurooppalaisen kolonialismin historiasta, ja jossa ”rotu” ei toimi luokan tavoin yhteiskuntaa järjestävänä kategoriana. Kun kaunokirjallisuuden rinnalle nostetaan mustaa renessanssia käsittelevät sanomalehtiarkistot, korostuu ero värisokeuteen vetoamisen ja rasismia vastaan aktiivisesti järjestetyn antirasistisen toiminnan välillä. Sanomalehtiaineistot nimittäin paljastavat, että myös värisokeina näyttäytyvissä Pohjoismaissa käytiin jo 1900-luvun alkupuolella aktiivista kamppailua rasismien ja antirasismien suhteen.

Kenties yllättävästi näiden kamppailujen areenaksi muodostui elokuussa 1926 Etelä-Suomi, kun Nuorten Miesten Kristillinen Yhdistys NMKY (YMCA) järjesti maailmankonferenssin Helsingissä. Kuusipäiväisen konferenssin suojelijana toimi Suomen presidentti, ja sen yhtenä pyrkimyksenä oli eri kansallisten ja etnisten ryhmien välisten suhteiden parantaminen ("advancement of interracial good-will", *Opportunity* 4[45], 297). Konferenssissa käsiteltiin etenkin poikien oikeuksia ja esimerkiksi mustien poikien kokemuksia oli kartoitettu etukäteen yhdysvaltalaisissa kaupungeissa (*The New York Amsterdam News* 7.7.1926, 16). Tapahtumaan osallistui noin 1500 delegaattia mukaan lukien 340 pohjoismaalaista osallistujaa. Mustan renessanssin keskeinen modernistilehti *Opportunity* kuvasi konferenssia jälkikäteen seuraavasti:

What is described as the greatest recognition ever given Negroes by a world conference was accorded the eighteen American and five African Negroes in attendance at the World Conference of Y.M.C.A. Workers [--] One of the outstanding figures from the colored American group was the Rev. Channing H. Tobias [--] Fifteen hundred delegates from forty-six nations heard and applauded [his] address [including] Prince Oscar Bernadotte, a brother of the King of Sweden. (*Opportunity* 4[46], 328.)

On huomionarvoista, että Helsingin tapahtumaa – jota kuvattiin suurimmaksi kansainvälisen konferenssin antamaksi huomionosoitukseksi mustille ihmisille – ei ole aiemmin analysoitu mustan renessanssin tai suomalaisen rasismihistorian tutkimuksessa. Tapahtuma nähtiin tärkeänä osana laajempaa afrikkalaisamerikkalaista kulttuurista ja poliittista renessanssia, ja sen uutisoinnissa painotettiin mustien delegaattien saamaa huomiota: Channing H. Tobiaksen puhe käännettiin useille kielille ja massiiviseen yleisöön kuului myös kuninkaallisia. Helsingissä järjestetyn konferenssin merkittävyys afrikkalaisamerikkalaiselle yleisölle näkyy myös siinä, miten laajasti siitä raportoitii mustassa lehdistössä. Esimerkiksi mustan renessanssin modernistista taidetta edistäneet aikakauslehdet *The Crisis* ja *Opportunity* samoin kuin sanomalehdet *The Chicago Defender*, *The Pittsburgh Courier* ja *The New York Amsterdam News* julkaisivat tiedotteita afrikkalaisamerikkalaisten delegaattien matkasuunnitelmista ja raportteja konferenssin kulusta. Helsingin konferenssi tuo esiin yllärajan matkustamisen kahdensuuntaisen merkityksen mustan renessanssin kehitykselle: sen lisäksi, että matkustaminen mahdollisti erilaisten yhteiskuntien näkemisen ja oman kotimaan kriittisemmän tarkastelun, oli matkustaminen keskeinen tapa saada kansainvälistä huomiota ja tuottaa painetta Yhdysvaltoja kohtaan. Jotta tilanne Yhdysvalloissa paranisi, tarvittiin yllärajaista solidaarisuutta, jota Helsingin konferenssi osaltaan edusti.

Helsingin konferenssi on lisäksi kuvaava esimerkki siitä, miten mustassa renessanssissa taide oli osana laajempia yhteiskunnallisia kamppailuja. Konferenssin suomalaisessa rinnakkaiskokouksessa afrikkalaisamerikkalainen

delegaatti Eugene Corbie kertoi suomalaisyleisölle kansansa sorrosta ja lauloi kolme afrikkalaisamerikkalaista hengellistä laulua (*spirituals*), jotka erään suomalaistoimittajan mukaan ”todistivat niistä lahjoista, joita musta mies on antanut maailmalle” (*Nuorten toivo* 01.09.1926, 100). Tilaisuudessa myös esitettiin suomennoksia delegaattien tuomista afrikkalaisamerikkalaisista runoista. Afrikkalaisamerikkalaisesta taiteesta liikuttunut suomalaisyleisö nousi lopuksi seisomaan ja esitti ”vastatervehdykseksi suomalaisen hengellisen kansansävelmän ’Nyt ylös sieluni!’” (*Helsingin Sanomat* 06.08.1926, 4).

Sanomalehtiaineistoista löydettävät afrikkalaisamerikkalaisten delegaattien kokemukset Suomesta täydentävät mustan renessanssin kaunokirjallisuuden tuottamaa kuvaa Pohjoismaista. Edellisessä osiossa analysoimani positiiviset kuvaukset saavat osaltaan kaikua myös tässä aineistossa. Esimerkiksi Max Yergan kuvaili aikaansa kohteliaan positiivisesti: ”Hyvä täällä [Suomessa] on ollut. Ihmiset ystävällisiä. Asun erään insinöörin kodissa. Luulin Suomea kylmäksi maaksi, jossa saisi palella kovasti, mutta lämminhän täällä on, aivan kuten Amerikassa” (*Rauhan Tervehdys* 03.09.1926, 3). Kenneth C. Aldridgen mukaan ulkomainen konteksti pakotti jopa valkoiset amerikkalaiset käyttäytymään: ”Even the white American had put aside his traditional prejudices, for the time being anyway” (*The New York Amsterdam News* 6.10.1926, 20). Helsinki ei kuitenkaan tarjonnut delegaateille täysin värisokeaa kokemusta johtuen etenkin ”anglosaksien” läsnäolosta. Aldridge toteaa koko ajan tiedostaneensa oman mustuutensa (emt.), ja Yergan tuo avoimesti esiin haasteet rasismikeskusteluissa:

Vaikeudet ovat suuret. Olen juuri ollut ryhmäkokouksessa, jossa pohditaan rotukysymystä. Erimielisyyttä on paljon. Englantilaiset ja amerikkalaiset eivät oikein osaa nähdä asioiden ytimeen. Saksalaiset ovat paljon enemmän perillä asioista ja usein toista mieltä kuin anglosaksit. Eräs intialainen edustaja tänään oikein katkerasti moitti Englannin epäkristillistä Intianpolitiikkaa (*Rauhan Tervehdys* 03.09.1926, 3).

Vaikka delegaattien kokemukset Suomesta olivat enimmäkseen hyviä, tuo sanomalehtiaineisto esiin erot värisokeuteen vetoamisen ja rasismia vastaan aktiivisesti järjestetyn antirasistisen toiminnan välillä – ja sen, miten haastavaa jälkimmäinen usein on.

Arkistojen pimentoon jää se, miltä kotiinpaluu Yhdysvaltoihin tuntui niin ison ja kansainvälisen huomionosoituksen jälkeen. Jotain voi kuitenkin päätellä rivien välistä: esimerkiksi *Opportunity*-lehdessä (4[46], 328) ilmestyneen konferenssiraportin jälkeen saman sivun seuraava uutinen käsittelee kahta afrikkalaisamerikkalaisten lasten koulua, jotka tuhoutuivat Louisianassa ”mysteerisissä” olosuhteissa tapahtuneissa tulipaloissa. Kontrasti siinä, miten afrikkalaisamerikkalaisia kohdeltiin Helsingin konferenssissa ja heidän omassa kotimaassaan oli suuri, ja segregoidun yhteiskunnan todellisuus todennäköisesti tuntui entistä raskaammalta ulkomailla vietetyn ajan jälkeen.

Kuva 1. "Negro American delegates to the world's Y.M.C.A. conference at Helsingfors, Finland" *The Crisis*. 11.1926, 33(1), 22.

"Physical freedom in Europe and spiritual freedom in America": musta yhteisö kotina ja kotiinpaluun riittämättömyys

Vaikka monien Pohjoismaissa vierailneiden afrikkalaisamerikkalaisten modernistien kotiinpaluun kuvaukset ovat yhä arkistojen pimennossa, löytyy mustan renessanssin fiktiosta representaatioita siitä, miten koti ja kotiinpaluu hahmotettiin ylitraajaisen matkustamisen jälkeen. Nella Larsenin edellä mainittu *Quicksand* tematisoi kiinnostavalla tavalla kysymyksiä kotiinpaluusta, sillä Kööpenhaminan-matkan lisäksi romaani seuraa Helgan pakonomaista liikehdintää paikasta toiseen kotia etsien. Teoksessa on paluumuuttoa Yhdysvaltojen etelän ja pohjoisen välillä samoin kuin Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä, minkä lisäksi Helgan elämään kuuluu useampi siirtymä Chicagoon ja New Yorkin Harleemiin. Jatkuvasta liikehdinnästä huolimatta Helgalla on vaikeuksia löytää oma paikkansa; *mixed-race*-naisena hänen identiteettinsä on ollut alusta asti ristiriidassa sekä hänen valkoisen perheensä että segregaatioajan Yhdysvaltojen väriinlinjan kanssa. Kun romaanissa ensimmäisen kerran mainitaan sana "koti" Helgan yhteydessä, korostuu nimenomaan päähenkilön kodin puute kotikaupungissaan Chicagossa: "Helga Crane, who had been born in this dirty, mad, hurrying city, had no home here" (QS, 25). Ennen Kööpenhaminan-matkaansa Helga tuntee olevansa jollain tavoin kotonaan ainoastaan hetkellisesti osana mustaa yhteisöä. Ensimmäisen kerran tämä kodintuntu nousee esiin Chicagossa Helgan seurattessa mustaa väkijoukkoa:

Yet, as she stepped out into the moving multicolored crowd, there came to her a queer feeling of enthusiasm, as if she were tasting some agreeable, exotic food— sweetbreads, smothered with truffles and mushrooms, perhaps. And, oddly enough, she felt, too, that she had come home. She, Helga Crane, who had no home. (QS, 28.)

Pian tämän jälkeen Helga muuttaa New Yorkin Harlemiin, mustan renessanssin keskiöön, ja kokee vastaavanlaisen, ohimenevän kotiinpaluun tunnun: "Again she had had that strange transforming experience, this time not so fleetingly, that magic sense of having come home. Harlem, teeming black Harlem, had welcomed her and lulled her into something that was, she was certain, peace and contentment" (QS, 40). Vaikka Helga lopulta ahdistuu Harlemista ja muuttaa Kööpenhaminaan, päättyy hän myös Tanskassa kaipaamaan Harlemia ja sen tarjoamaa mustaa yhteisöllisyyttä.

Kaupungin tai kansallisvaltion sijaan kotiinpaluun maaginen tunne liittyy mustan renessanssin teksteissä usein juuri yhdysvaltalaisiin mustiin tiloihin ja erityisesti Harlemiin, josta oli 1920-luvulle tultaessa muodostunut afrikkalaisamerikkalaisen kulttuurin keskus. *Quicksand*-romaanin lisäksi samanlaista kaipuuta esiintyy myös toisen mustalle renessanssille keskeisen naiskirjailijan, Jessie Fausetin tuotannossa. Fausetin novellissa "'There Was One Time!': A Story of Spring" (1917) afrikkalaisamerikkalainen Richard on asunut useita vuosia ulkomailla mutta haaveilee pysyvistä muutosta takaisin Yhdysvaltoihin: "It seemed to me that to live under a republican form of government, with lots of my own people around me, would be the finest existence in the world" (1917a, 275, kursiivit kirjoittajan). Richardin viettämä aika etenkin Ranskassa nostattaa kaipuun nimenomaan oman mustan yhteisön pariin ja erityisesti Harlemiin: "Ever see Harlem? [--] most interesting place, America done over in color. Well it was just what I wanted after Europe" (1917a, 276). Renessanssikirjailijoille Harlem edusti Yhdysvaltojen mustia tiloja, "America done over in color", jotka tarjosivat kulttuurisen ja sosiaalisen kodin maassa, joka muuten kohteli afrikkalaisamerikkalaisia toisen luokan kansalaisina.¹⁰

Harlemin ja mustan yhteisön tarjoama kodintuntu kuitenkin kyseenalaistuu teksteissä ylijärjätyn matkustamisen myötä. Asuttuaan Tanskassa sukulaistensa kodissa Helga ei enää kertaakaan viittaa Harlemiin tai muihin yhdysvaltalaisiin tiloihin kotina. Kaipuu mustaan yhteisöön säilyy, mutta se ei enää riitä paikkaamaan poliittisten ja materiaalistien oikeuksien puutetta. Tämä ristipaine henkisen ja materiaallisen vapauden välillä sanallistetaan Helgan tajunnankuvauksessa:

Helga Crane couldn't, she told herself and others, live in America. In spite of its glamour, existence in America, even in Harlem, was for Negroes too cramped, too uncertain, too cruel [--] She couldn't stay. Nor, she saw now,

could she remain away. Leaving, she would have to come back. This knowledge, this certainty of the division of her life into two parts in two lands, into physical freedom in Europe and spiritual freedom in America, was unfortunate, inconvenient, expensive. (QS, 89–90.)

Helgan nähtyä ja koettua fyysisesti ja materiaalisesti vapaamman elämän Tanskassa asettuu kotimaa kriittisempään valoon ja sen segregoitua yhteiskuntaa on entistä vaikeampi hyväksyä. Jäljelle jää mahdoton idea Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä sinkoilemisesta. Myös Jessie Fausetin novellissa Richard päätyy kuvittelemaan tulevaisuutensa Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä: ”After the war [--] we could go back to Europe and I could build bridges and you could draw the plans, and after we had made enough money we could come back and I could preach my gospel – for nothing” (1917b, 14). Vaikka novelli esittää afrikkalaisamerikkalaisen yhteisön parissa asumisen Yhdysvalloissa ihanteellisenä vaihtoehtona, tietävät Richard ja hänen ihastuksenkohteensa, etteivät he saa koulutustaan vastaavaa työtä ja palkkaa kotimaassaan. Sen sijaan Richard kuvittelee heidät ensimmäisen maailmansodan runteleman Euroopan jälleenrakentajiksi. Ajatus mustasta pariskunnasta tienaamassa rahaa Euroopan siltojen rakentajina näyttäytyy novellissa realistisempaan vaihtoehtona kuin taloudellinen eteneminen Yhdysvalloissa, jossa Richard ei voi kuvitella saavansa ihannetyöstään rahallista vastiketta (“I could preach my gospel – for nothing”).

Matkustaminen ja sen mahdollistama kriittinen näkökulma johtivat mustan renessanssin sisällä erilaisiin tulkintoihin kotiinpaluusta ja amerikkalaisuudesta. Osalle vastaus sortoon oli painottaa, että musta kulttuuri itse asiassa edusti amerikkalaisuutta autenttisimmillaan – nationalismi ja kotiinpaluu tuli kuvitella uudelleen mustasta näkökulmasta. Tällaista porvarillista versiota mustasta kulttuurinationalismista edustivat W. E. B. Du Boisin toimittaman *The Crisis* -lehden monet tekstit, kuten Fausetin novelli (Hutchinson 1995, 153–155; Pöllänen 2020, 175).¹¹ Novellissa Richard toimii kyseisen ajattelutavan edustajana ja artikuloijana tekstin lukijoille. Richardin palattua Yhdysvaltoihin häneltä evätään hotellihuone rasistisista syistä, mutta isänmaallisuuden hylkäämisen sijaan Richard haluaisi kertoa hotellityöntekijälle, miten ylpeä on amerikkalaisuudestaan. Tämä ylpeys perustuu ajatukseen siitä, ettei mustuutta ja amerikkalaisuutta voi erottaa toisistaan, vaikka ympäröivä yhteiskunta niin pyrkikin tekemään: ”I wanted to tell our folks that there is nothing more supremely American than the colored American, nothing more made-in-America, so to speak” (Fauset 1917a, 276). Jos valkoinen ylivalta määritteli mustuuden ja amerikkalaisuuden toisensa poissulkeviksi kategorioiksi, tuli käsitteet määritellä uudestaan toisistaan erottamattomiksi.

Nella Larsenin *Quicksand* puolestaan hylkää ajatuksen siitä, että amerikkalaisuutta voitaisiin korostaa positiivisesti tai muotoilla inklusiivisemmaksi. Helga pitää patrioottisia afrikkalaisamerikkalaisia sääliävinä (QS, 90) eikä suostu afrikkalaisamerikkalaisuuden pelastajaksi ajan keskiluokkaisen *racial*

uplift -eetoksen mukaisesti. Useista paluuliikkeistä huolimatta mikään Helgan muutoista ei varsinaisesti tunnu *kotiinpaluulta*, sillä yksikään kaupunki tai maa ei voi tarjota vapautta hänenkaltaiselleen *mixed-race*-naiselle, jonka pelkkä olemassaolo uhmaa segregaatian mustavalkoista värilinjaa (ks. myös Pöllänen 2020, 176–177). Romaanissa *mixed-race*-nainen ei voi löytää kotia, elleivät yhteiskunnalliset rakenteet ensin muutu perustavanlaatuisesti (ks. myös Carby 1987, 169–170). Mustan renessanssin teksteistä onkin turha etsiä yhtenäistä mustaa kokemusta, koska rodullistetun ihmisen positioon vaikuttavat myös muut ris-teävät, intersektionaaliset sarron muodot, kuten kolorismi, patriarkaalisuus, heteronormatiivisuus ja luokkasorto. Tämä näkyy myös renessanssikirjailijoiden erilaisissa representaatioissa siitä, mitä afrikkalaisamerikkalainen kotiinpalluu merkitsee ja miltä amerikkalaisuus voi näyttää mustasta näkökulmasta.

Lopuksi: historiallista ymmärrystä nykypäivään

Pohjoismaisen kolonialismin ja rasismien historia on viime vuosina kiinnostanut myös suomalaisia tutkijoita enenevissä määrin, mutta afrikkalaisamerikkalaisen diasporan historiaan ei juurikaan ole vielä kiinnitetty huomiota. Kyseisen ryhmän tutkiminen toisi kuitenkin tärkeitä näkökulmia myös nykypäivän keskusteluihin. Tässä artikkelissa käsitellyt mustan renessanssin representaatiot Pohjoismaista ja kotiinpalluusta tarjoavat historiallisen esimerkin siitä, miten rasismi on operoinut tietynä aikakautena tietyissä maantieteellisissä paikoissa. Kuten Hazel Carby (1987, 18–19) on esittänyt, rasismi vetoaa argumentteihin luonnollisuudesta kategorisoidessaan erilaisia ihmisryhmiä ja näyttäytyksiiksi helposti historiattomana ja essentialistisena ilmiönä.¹² Carbyn huolena on, että rasismien kritiikit saattavat imitoida tällaista historiatonta ajattelutapaa, vaikka keskeistä olisi nimenomaan tutkia, miten eri tavoin rassistiset ideologiat on tuotettu ja pantu käytäntöön eri aikakausina ja eri konteksteissa. Sen sijaan, että argumentoidaan rasismien olleen aina olemassa samassa muodossa, tulisi tutkia tarkemmin, millaisilla spesifeillä tavoilla eri ihmisryhmiä on kulloinkin rodullistettu. Onko rasismi ollut kulttuurista vai rakenteellista, ja missä mitta-kaavassa sitä on esiintynyt? Mustan renessanssin ja Pohjoismaiden yllirajaisten kytkösten tutkiminen antaakin mahdollisuuden pohtia, mikä on muuttunut ja mikä pysynyt samana anti-mustan rasismien prosesseissa viimeisen sadan vuoden aikana.

1900-luvun alkupuolella segregaatian värilinja määritti Yhdysvaltojen yhteiskunnallisia rakenteita ja sai monet taloudellisesti kykenevät afrikkalaisamerikkalaiset kokeilemaan elämää Yhdysvaltojen ulkopuolella. Vaikka afrikkalaisamerikkalaisten matkaajien kuvauksissa esiintyy ajoittain ambivalenssia ja joidenkin kirjoittajien kohdalla myös kriittisyyttä pohjoismaista värisokeutta kohtaan, esitetään Pohjoismaat yleensä positiivisessa valossa etenkin, kun vertailukohtana toimii Yhdysvallat. Kuten Nella Larsenin *Quicksand*-romaanin

kaltaiset tekstit tuovat esiin, kolonialismin ja orjakaupan myötä syntynyt Afrikan diasporaa koskeva rasistinen kulttuurinen kuvasto oli osa pohjoismaista ajattelua jo 1900-luvun alussa, mutta tämä kulttuurinen anti-musta rasismi ei ollut vielä perustavanlaatuisesti siirtynyt valtion rakenteisiin. Siinä missä Pohjoismaat vielä sata vuotta sitten pystyivät edustamaan joillekin afrikkalaisamerikkalaisille ainakin väliaikaista pakoa segregaatiosta ja valkoiseen ylivaltaan perustuvista suhteista, on Yhdysvaltoja muistuttava mustavalkoinen erottelu ja anti-musta rakenteellinen rasismi kuitenkin vahvistunut Pohjoismaissa nykypäivään tultaessa (ks. esim. European Union Agency for Fundamental Rights 2019). Tilannetta hankaloittaa se, että rasismin valtavirtaistuminen ja entistä vahvempi rakenteellistuminen Pohjoismaissa on tapahtunut yhtäaikaisesti pohjoismaalaisen hyvinvointivaltion uusliberalisoitumisen kanssa 1980-luvulta lähtien (uusliberalismista Suomessa ks. Patomäki 2007; Autto [toim.] 2023; uusliberalismin ja rodullistamisen suhteesta Suomessa ks. Keskinen, Rastas & Tuori 2009; Krivonos 2021). *Quicksand*-romaanissa Helga Crane todistaa 1900-luvun alussa pari vuosikymmentä myöhemmin syntyvän tanskalaisen hyvinvointimallin ensiaskelia ja ihailee, miten valtio pyrkii takaamaan yhtäläiset elinolot kansalaisilleen (QS, 67). Sata vuotta myöhemmin Pohjoismaiden rodullistetut asukkaat ovat joutuneet todistamaan hyvinvointivaltion alasajon samalla, kun oikeistopopulistiset puolueet ovat syyttäneet juuri vähemmistöjä hyvinvointiyhteiskunnan hajottamisesta (Suomessa ks. Keskinen, Rastas & Tuori [toim.] 2009; Tanskassa ks. Whitmire 2022).

Nykytilannetta tarkasteltaessa herää kysymys siitä, olisiko esimerkiksi Langston Hughesin vierailu Helsingissä tänä päivänä yhtä sadunomainen kuin kesäkuussa 1932. Vertailuni tarkoituksena ei ole romantisoida mennyttä vaan korostaa rodullistamisen ja rasismin historiallisia muutoksia. Rasismin rakenteellistumisessa on historiallisen jatkuvuuden lisäksi myös huomattavia murroksia, ja Pohjoismaissa yksi tällainen murros käynnistyi erityisesti anti-mustan rakenteellisen rasismin suhteen 1980- ja 90-luvuilla. Mustan renessanssin representaatiot kyseenalaistavat kodin ja kotiinpaluun käsitteet Yhdysvaltojen segregaatiokontekstissa ja samalla tuovat esiin, minkälaisia mahdollisuuksia ja toiveita kyseinen vähemmistöryhmä liitti Pohjoismaihin 1900-luvun alussa. Jälkikäteen on mahdollista pohtia, miten Pohjoismaat ovat onnistuneet näitä toiveita lunastamaan omille rodullistetuille vähemmistöilleen.¹³

Viitteet

1 Englanninkieliseen rodullistamiseen liittyvän sanaston suomentaminen ei ole yksiselitteistä ja tieteessä tulisi seurata vähemmistöryhmien omia itsemäärittelytermejä. Tässä artikkelissa keskityn

nimenomaan afrikkalaisamerikkalaisiin ja Afrikan diasporaan kuuluviin ihmisryhmiin ja siksi suomennan termit *black* ja *blackness* musta-sanalla. Musta-termiä käytän myös viitatessani tekstiesimerkeissäni esiintyvään

sanaan *Negro*, jota afrikkalaisamerikkalaiset käyttivät itsemäärittelyterminä vielä 1900-luvun alkupuolella ennen *black*-sanan valtavirtaistumista. Suomessa monet vähemmistöihin kuuluvat käyttävät Koko Hubaran (2017) tunnetuksi tekemää termiä ”ruskea” tai englanninkielistä BIPOC-lyhennettä, mutta nämä toimivat laajempina kattotermeinä useille eri rodullistetuille ryhmille. Termeille *interracial*, *biracial* ja *mixed-race*, jotka viittaavat ns. ”rodullisesti moninaiisiin” (Hubara & Swan 2020, 118) ihmisiin, ei ole kunnollisia suomennoksia. Seuraankin tässä Mixed Finns Ry:n sanastoa ja käytän termiä *mixed-race* (Jäske ym. 2022). ”Rotu”-sanaa käytän lainausmerkeissä painottaakseni, että kyseessä ei ole biologinen kategoria vaan sosiaalinen konstruktio, jolla on todellisia materiaalisia vaikutuksia rodullistettujen ihmisten elämään (Bonilla-Silva 2009).

Lisäksi on syytä painottaa, että käsittelen tässä artikkelissa vain Afrikan diasporaan kuuluviin ihmisiin kohdistuvaa rakenteellista ja arkipäivän rasismia, eli niin kutsuttua anti-mustaa rasismia (*anti-black racism*). Vaikka anti-mustaa rakenteellista rasismia ei vielä 1920- ja 30-luvuilla esiintynyt Pohjoismaissa samalla tavoin ja samassa mittakaavassa kuin sen ajan Yhdysvalloissa, on Pohjoismaillakin pitkä rakenteellisen rasismien historia, joka on kohdistunut etenkin saamelaisiin ja romaneihin.

2 Harlemien renessanssi on nykyisin nimistä tunnetuin mutta myös historiallisesti epätarkoin. Renessanssin osallistujat käyttivät termejä ”Black Renaissance” ja ”New Negro Renaissance”, kun taas Harlem-nimitys kanonisoitiin vasta jälkikäteen, osittain yrityksenä vähätellä liikkeen laajuutta ja merkittävyyttä (Mitchell II 2010; Foley 2013). Mustan renessanssin modernismiin kuuluivat taiteen lisäksi keskeisesti tieteen ja aktivismin kentät. Du Bois on tästä hyvä

esimerkki; hän toimi liikkeen keskeisenä taustavaikuttajana ja teoreetikkona esimerkiksi sosiologin, päätoimittajan ja kansalaisaktivistin rooleissa. Mustan renessanssin taide ja tiede vaikuttivat keskeisesti koko amerikkalaisen modernismin syntyyn ja kehitykseen (Smethurst 2011).

3 ”And yet, being a problem is a strange experience, – peculiar even for one who has never been anything else, save perhaps in babyhood and in Europe” (Du Bois 1989, 2).

4 Pohjoismaiden kytköksiä mustaan renessanssiin on tutkittu niukasti. Isoin osa huomiosta on kohdistunut Nella Larseniin, jolla oli biografisia ja intertekstuaalisia kytköksiä Tanskaan (esim. Hutchinson 2006; Lunde & Stenport 2008; Bone 2014; Andreassen 2015; Pöllänen 2020). Kirjailijoiden sijaan jonkin verran enemmän huomiota ovat saaneet Pohjoismaissa käyneet esiintyjät, kuten tanssija Josephine Baker (Habel 2005). Ethelene Whitmire (2019, 2022) on tutkinut afrikkalaisamerikkalaisten kokemuksia Tanskassa 1900-luvulla ja osa hänen aineistostaan liittyy mustan renessanssin aikakauteen.

5 Nella Larsen asui Tanskassa vuodet 1895–98 ja 1909–12 (Hutchinson 2006 ja 2022). Pieniä vihjeitä Larsenin ajasta Tanskassa on löydettävissä hänen teksteistään. Esimerkiksi Larsenin ensimmäiset julkaisut, ”Playtime. Three Scandinavian Games” (1920a) ja ”Danish Fun” (1920b), olivat hänen englanniksi kääntämiään versioita tanskalaisista lastenleikeistä. Tekstit ilmestyivät afrikkalaisamerikkalaisille lapsille suunnatussa *The Brownies Book* -lehdessä ja Larsen kirjoitti niiden saatteeksi lyhyen kuvauksen lapsuudestaan: ”Dear Children: These are some games which I learned long ago in Denmark, from the little Danish children. I hope that you will play them and like them as I did” (1920a, 191).

6 Mustan renessanssin osallistajat olivat kuitenkin tietoisia Tanskan historiasta, sillä tanskalaisen kolonialismin bruttaalius oli näkyvillä esimerkiksi mustan renessanssin aikaisissa afrikkalaisamerikkalaisissa lehdissä.

7 Mustien naisten yliseksualisointi esimerkiksi kulttuurisissa representaatioissa liittyi taloudellisiin intresseihin, sillä sen avulla voitiin jo orjuuden aikana oikeuttaa mustien naisten seksuaalinen hyväksikäyttö (Davis 2019). Mustan renessanssin naistaitelijoiden kokemasta seksuaalisoinnista on kenties eniten tutkittu tanssija Josephine Bakeria, jonka pohjoismaisesta vastaanotosta on kirjoittanut esimerkiksi Ylva Habel (2005).

8 Ethelene Whitmire (2022) on tutkinut Tanskaan 1960- ja 70-luvuilla muuttaneiden afrikkalaisamerikkalaisten jazzmuusikoiden kokemuksia, jotka osittain muistuttavat Hughesin ja de Coverleyn pohjoismaisia kuvauksia. Whitmiren aineisto koskee mustan renessanssin jälkeistä sukupolvea, joten heidän kokemuksensa sekä Harlemista että Tanskasta sijoittuvat huomattavasti erilaiseen sosiaaliseen ja poliittiseen kontekstiin kuin tässä artikkelissa käsittelemäni tekstit. On kuitenkin kiinnostavaa, että vielä 1960- ja 70-luvuilla afrikkalaisamerikkalaiset jazzmuusikot kuvasivat Tanskaan muuton keinoksi paeta Yhdysvaltojen syrjintää, ja maahan yhdistettiin esimerkiksi värisokeuden, suvaitsevaisuuden, demokratian ja liberaaliuden kaltaisia arvoja.

9 Esimerkiksi Claude McKay oli teksteissään hyvin kriittinen Länsi-Euroopan kolonialismia ja kapitalismia kohtaan. Hän myös korostaa matkakuvauksissaan, miten laajasti yhdysvaltalainen anti-musta propaganda onnistui leviämään: McKayn mukaan länsieurooppalaisten käsitykset mustista ihmisistä perustuivat välinpitämättömyy-

teen ja amerikkalaiseen disinformaatioon (McKay 1923 & 1924).

10 Harlemin merkitys kotina ja kotiinpaluun kohteena näkyy jo otsikkotasolla esimerkiksi Claude McKayn esikoisromaanissa *Home to Harlem* (1928). Teos seuraa afrikkalaisamerikkalaisen sotilaan elämää hänen palattuaan Euroopasta Harlemiin ensimmäisen maailmansodan aikaan. Romaania pidetään nykyään mustan renessanssin ja samalla amerikkalaisen modernismin klassikkoteoksena.

11 Tämä porvarillinen näkemys mustasta kulttuurinationalismista kuvastaa lähinnä mustan renessanssin konservatiivisemmän osan näkemyksiä eikä edusta liikettä kokonaisuudessaan. Renessanssiin kuului myös nuorempi ja vasemmistolaisempi sukupolvi, jolla oli hyvin erilaiset käsitykset mustasta kulttuurista ja amerikkalaisuudesta.

Esimerkiksi 1920- ja 30-lukujen afrikkalaisamerikkalaiset kommunistit kuvasivat taiteessaan mustaa kulttuurinationalismia, jossa afrikkalaisamerikkalaiset nähtiin sorrettuna kansakuntana, jolla tuli olla täysi itsemääräämisoikeus Yhdysvaltojen sisällä. Musta nationalismi nähtiin osana laajempaa kansainvälistä, antikolonialistista ja kommunistista kamppailua sorrettujen oikeuksien puolesta. (Kelley 1994.) Ajan erilaisia kotiinpaluukäsityksiä kuvaa lisäksi Marcus Garveyn johtama, valtavan suosion saavuttanut ”Back to Africa”-liike, jossa afrikkalaisten orjuutettujen ihmisten jälkeisiä kannustettiin ”palaamaan” Afrikkaan. Manner edusti eurooppalaisen kolonialismin ja orjakaupan myötä menetettyä kotia, joka tuli ottaa takaisin haltuun.

12 ”racism, in its appeal to the natural order of things, appears as a transhistorical, essentialist category, and critiques of racism can imitate this appearance” (Carby 1987, 18–19).

13 Artikkelit on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusprojektia "Musta renessanssi ja sen pohjoiset

kytkökset" (päättösnumero 341455). Kiitän referee-lausunnon antajia rakentavista kommentteista.

Lähteet

Aikalaistekstit

- de Coverley, Roy 1935. Race Question Not In Existence In Denmark. *The Chicago Defender* 21.12.1935, 4.
- Fauset, Jessie 1917a. "There Was One Time!". A Story of Spring. *The Crisis* 13(6), 272–277.
- Fauset, Jessie 1917b. "There Was One Time!". A Story of Spring. *The Crisis* 14(1), 11–15.
- Hughes, Langston 2003 (1956). *I Wonder as I Wander. An Autobiographical Journey*. Teoksessa *The Collected Works of Langston Hughes. Volume 14, Autobiography. I Wonder as I Wander*. Toim. Joseph McLaren. Columbia: University of Missouri Press, 27–387.
- Larsen, Nella 1920a. Playtime. Three Scandinavian Games. *The Brownies' Book* 6.1920, 191–192.
- Larsen, Nella 1920b. Danish Fun. *The Brownies' Book* 7.1920, 219.
- QS = Larsen, Nella 2006 (1928). *Quicksand*. New York: Dover Publications.
- McKay, Claude 1923. Soviet Russia and the Negro. *The Crisis* 27(2), 61–65.
- McKay, Claude 1924. Soviet Russia and the Negro (Concluded). *The Crisis* 27(3), 114–118.

Tutkimuskirjallisuus

- Alexander, Michelle 2010. *The New Jim Crow. Mass Incarceration in the Age of Colorblindness*. New York: New Press.
- Andreassen, Rikke 2015. Nordic Colour-Blindness and Nella Larsen. Teoksessa *Affectivity and Race. Studies from Nordic Contexts*. Toim. Rikke Andreassen & Kathrine Vitus. Farnham: Ashgate, 95–110.
- Autto, Janne (toim.) 2023. *Taluskuri tuli Suomeen*. Tampere: Vastapaino.
- Baker, Houston A. 1987. *Modernism and the Harlem Renaissance*. Chicago: University of Chicago Press. DOI: 10.2307/2712631.
- Baldwin, Kate A. 2002. *Beyond the Color Line and the Iron Curtain. Reading Encounters between Black and Red, 1922–1963*. Durham: Duke University Press. DOI: 10.2307/j.ctv115mpmh.
- Baldwin, Davarian L. & Minkah Makalani (toim.) 2013. *Escape from New York. The New Negro Renaissance beyond Harlem*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bone, Martyn 2014. Den Sorte. Nella Larsen and Denmark. Teoksessa *Afro-Nordic Landscapes. Equality and Race in Northern Europe*. Toim. Michael McEachrane. Abingdon: Routledge, 208–226. DOI: 10.4324/9781315774718.
- Bonilla-Silva, Eduardo 2009. Racism without "Racists". Teoksessa *The Matrix Reader. Examining the Dynamics of Oppression and Privilege*. Toim. Abby L. Ferber. New York: McGraw-Hill, 176–181.
- Carby, Hazel V. 1987. *Reconstructing Womanhood. The Emergence of the Afro-American Woman Novelist*. Oxford: Oxford University Press.
- Chaney, Michael A. 2007. International Contexts of the Negro Renaissance. Teoksessa *The Cambridge Companion to the Harlem Renaissance*. Toim. George Hutchinson. Cambridge: Cambridge University Press, 41–54. DOI: 10.1017/CCOL052185699X.004.

- Combahee River Collective 1982 (1977). A Black Feminist Statement. Teoksessa *All the Women are White, All the Blacks are Men, But Some of Us Are Brave. Black Women's Studies*. Toim. Gloria T. Hull, Patricia Bell Scott & Barbara Smith. New York: The Feminist Press at the State University of New York, 13–22.
- Crenshaw, Kimberlé 1989. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex. A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum* 1989(1), 139–167.
- Davis, Angela Y. 2019. *Women, Race and Class*. London: Penguin Books.
- Du Bois, W. E. B. 1989 (1903). *The Souls of Black Folk*. New York City: Bantam Books.
- Edwards, Brent Hayes 2003. *The Practice of Diaspora. Literature, Translation, and the Rise of Black Internationalism*. Cambridge: Harvard University Press. DOI: 10.4159/9780674034426.
- European Union Agency for Fundamental Rights 2019. Tuumailhoisena EU:ssa. Toinen Euroopan unionin vähemmistöjä ja syrjintää koskeva tutkimus 15.11.2019. [<https://fra.europa.eu/fi/publication/2021/tuumailhoisena-eussa-toinen-euroopan-unionin-vahemmistojaja-syrjintaa-koskeva>] (30.1.2024). DOI:10.2811/572177.
- Fabre, Geneviève & Michel Feith 2001. "Temples for Tomorrow". Introductory Essay. Teoksessa *Temples for Tomorrow. Looking Back at the Harlem Renaissance*. Toim. Geneviève Fabre & Michel Feith. Bloomington: Indiana University Press, 1–30.
- Farebrother, Rachel & Miriam Thaggert (toim.) 2021. *A History of the Harlem Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781108656313.
- Foley, Barbara 2013. Questionnaire Responses. *Modernism/modernity* 20(3), 439–441. DOI: 10.1353/mod.2013.0056.
- Habel, Ylva 2005. To Stockholm with Love. The Critical Reception of Josephine Baker, 1927–1935. *Film History* 17(1), 125–138. DOI: 10.1353/fih.2005.0003.
- Hubara, Koko 2017. *Ruskeat Tytöt. Tunne-esseitä*. Helsinki: Like.
- Hubara, Koko & Astrid Swan 2020. Suomentajien jälkisanat. Teoksessa *Toiseuden synty. Rodusta, rajoista ja kirjallisuudesta*. Kirj. Toni Morrison, suom. Koko Hubara & Astrid Swan. Helsinki: Tammi, 112–120.
- Hutchinson, George 1995. *The Harlem Renaissance in Black and White*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Hutchinson, George 2006. *In Search of Nella Larsen. A Biography of the Color Line*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press. DOI: 10.4159/9780674038929.
- Hutchinson, George 2022. New Light on Nella Larsen's Denmark. *ANQ: A Quarterly Journal of Short Articles, Notes and Reviews*. 11.1.2022. [<https://doi.org/10.1080/0895769X.2021.2025029>] (1.4.2022). DOI: 10.1080/0895769X.2021.2025029.
- Höglund, Johan & Linda Andersson Burnett (toim.) 2019. Nordic Colonialisms Special Issue. *Scandinavian Studies* 91(1–2). DOI: 10.5406/scanstud.91.1-2.0001.
- Jäske, Alice, Priska Niemi-Sampan & Janina Waenthongkham 2022. *Mixed – Suomalaista elämää kulttuurien risteymässä*. Helsinki: Kosmos.
- Kelley, Robin D. G. 1994. "Afric's Sons with Banner Red". African-American Communists and the Politics of Culture, 1919–1934. Teoksessa *Imagining Home. Class, Culture and Nationalism in the African Diaspora*. Toim. Sidney J. Lemelle & Robin D. G. Kelley. London: Verso, 35–54.
- Keskinen, Suvi 2021. Kolonialismin ja rasismien historiaa Suomesta käsin. Teoksessa *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Toim. Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkwesha. Helsinki: Gaudeamus, 69–84.
- Keskinen, Suvi, Anna Rastas & Salla Tuori 2009. Johdanto. Suomalainen maahanmuuttokeskustelu tienhaarassa. Teoksessa *En ole rasisti, mutta... maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Toim. Suvi Keskinen, Anna Rastas & Salla Tuori. Tampere: Vastapaino, 7–21.
- Keskinen, Suvi, Anna Rastas & Salla Tuori (toim.) 2009. *En ole rasisti, mutta... maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino.

- Krivosos, Daria 2021. Valkoisuus, luokka ja rodullinen eriarvoisuus työmarkkinoilla. Teoksessa *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Toim. Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkvesha. Helsinki: Gaudeamus, 164–184.
- Loftsdóttir, Kristín & Lars Jensen (toim.) 2016. *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region. Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*. Abingdon: Routledge. DOI: 10.4324/9781315547275.
- Lunde, Arne & Anna Westerståhl Stenport 2008. Helga Crane's Copenhagen. Denmark, Colonialism, and Transnational Identity in Nella Larsen's *Quicksand*. *Comparative Literature* 60(3), 228–243. DOI: 10.1215/-60-3-228.
- Luxenberg, Steve 2019. *Separate. The Story of Plessy V. Ferguson, and America's Journey from Slavery to Segregation*. New York: W. W. Norton & Company.
- Mitchell II, Ernest Julius 2010. "Black Renaissance". A Brief History of the Concept. *Amerikastudien / American Studies* 55(4), 641–665.
- Patomäki, Heikki 2007. *Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.
- Putnam, Lara 2013. Provincializing Harlem. The "Negro Metropolis" as Northern Frontier of a Connected Caribbean. *Modernism/modernity* 20(3), 469–484. DOI: 10.1353/mod.2013.0085.
- Pöllänen, Iida 2020. *Transnational Peripheries. Narratives of Countryside, Migration, and Community in American and Nordic Modernisms*. University of Oregon, väitöskirja.
- Rastas, Anna 2018. The Emergence of Race as a Social Category in Northern Europe. Teoksessa *Relating Worlds of Racism. Dehumanisation, Belonging, and the Normativity of European Whiteness*. Toim. Philomena Essed, Karen Farquharson, Kathryn Pillay & Elisa Joy White. Cham: Springer International Publishing, 357–381. DOI: 10.1007/978-3-319-78990-3_14.
- Smethurst, James 2011. *The African American Roots of Modernism. From Reconstruction to the Harlem Renaissance*. Chapel Hill: University of North Carolina Press. DOI: 10.5149/9780807878088_smethurst.
- Wall, Cheryl A. 1995. *Women of the Harlem Renaissance*. Bloomington: Indiana University Press.
- Whalan, Mark 2008. *The Great War and the Culture of the New Negro*. Gainesville: University Press of Florida. DOI: 10.5744/florida/9780813032061.001.0001.
- Whitmire, Ethelene 2019. Traveling While Black Across the Atlantic Ocean. *Longreads* 22.1.2019. [<https://longreads.com/2019/01/22/traveling-while-black-across-the-atlantic-ocean-3/>] (07.03.2023).
- Whitmire, Ethelene 2022. "Musicians Find 'Utopia' in Denmark". African-American Jazz Expatriates. Teoksessa *Migration and Multiculturalism in Scandinavia*. Toim. Eric Einhorn, Sherrill Harbison & Markus Huss. Madison: University of Wisconsin Press, 281–296. DOI: 10.2307/j.ctv27h1p5g.18.

Sanoma- ja aikakauslehdet

- Helsingin Sanomat*. Helsinki 06.08.1926.
- Nuorten Toivo*. 01.09.1926.
- Opportunity: A Journal of Negro Life*. New York 9.1926, 4(45).
- Opportunity: A Journal of Negro Life*. New York 10.1926, 4(46).
- Rauhan Tervehdys*. Oulu 03.09.1926.
- The Crisis*. New York 11.1926, 33(1).
- The New York Amsterdam News*. New York 7.7.1926.
- The New York Amsterdam News*. New York 6.10.1926.